

Synkronismos: Antik Kaynaklarda Bir Tarihleme Yöntemi

Ömer Güngörmüş*

Giriş

“... *Lydialılarla Medler arasında beş yıl süren bir savaş çıktı, ... savaş denk koşullar altında sürüyordu ki altıncı yılda, bir çarpışma sırasında ve ortalığın en çok karışmış olduğu bir anda gündüz, birden yerini karanlığa bıraktı. Bu ışık tutulmasını Miletoslu Thales, İonialılara daha önceden bildirmişti; yılına, gününe kadar.*”¹ Herodotos’un bahsettiği bu savaş, MÖ 28 Mayıs 585’te Kızılırmak yakınlarında yapılan Halys Savaşı’dır ve insanlık tarihinin gün, ay ve yılı kesin bir biçimde tarihlenebilen en erken olayıdır.² Ne var ki bu tarihin saptanmasında asıl yardımcı olan Herodotos’un kullanmış olabileceği Antik Çağ’ın tarihleme yöntemlerinden biri değil, savaş sırasında gerçekleşen tam güneş tutulmasının zamanımızdan tam anlamıyla kaç yıl, ay ve gün önce yaşandığını, astronomi biliminin yardımıyla hesaplanabilmesidir.³

Antik Çağ’da yaşanan herhangi bir olayın, günü ve ayı bir yana, yılının bile tam olarak belirlenmesi çoğu zaman sorunlu bir tarihleme şeklinde yapılı. Bunun nedeni, antik kaynaklarda kullanılan tarihleme yöntemlerinin sonradan günümüz takvimine uyarlanmış olmasıdır. Yapılan uyarlamalar ise çoğu durumda kronolojik tutarsızlıklara yol açabilecek sorunlarla doludur. Bu nedenle, yalnızca matematiksel hesaplamaya olanak veren ve yukarıda da bir örneği bulunan göksel olaylarla bağlantılı tarihsel gelişmeler güvenilir bir biçimde tarihlenebilmektedir. Bunlar dışında kesin tarihllemeler yapmak çoğu zaman imkânsızdır.

Öte yandan, bir yüzyıl içinde bile yüzlerce kez meydana gelen tutulmalardan

* Arş. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Aydın/ TÜRKİYE, omergusonmus@gmail.com ORCID:0000-0002-2376-1270

1 Hdt. 1.74.1-2, n.1.

2 Kuşkusuz insanlık tarihinin daha erken dönemlerine tarihlenebilen başka güneş tutulmaları da vardır. Bunlardan 24 Haziran 1312 tarihli II. Mursili tutulması Hitit, 15 Haziran 763 tarihli Bur Sagale tutulması da Asur tarihi için sağlam bir tarihleme noktası sağlamaktadır. Ancak burada kastedilen belirgin bir olayın güneş tutulması ile aynı anda gerçekleşmesi ve bu sayede söz konusu olayın tam olarak tarihlenebilmesidir. Hitit ve Asur tutulmaları bir olayın değil, dönemin tarihlenmesi açısından anlam ifade etmektedir. <https://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEhistory/SEhistory.html#-0584>.

3 İplikçioğlu, Bülent, *Eskibati Tarihi I: Giriş, Kaynaklar Bibliyografya*, TTK Basımevi, Ankara 1997, s. 22-23.

herhangi birinin de tarihsel bir değer kazanabilmesi için herhangi bir tarihsel gelişme ile ilişkilendirilmesi gerekir. Aksi takdirde, kesin tarihi hesaplanabilen bir tutulmanın tarihsel bir sorunu aydınlatmada herhangi bir işlevi olamaz. Herodotos açısından MÖ 585 yılında gerçekleşen tutulmayı özel yapan, Miletoslu Thales'in bu olayı önceden haber vermiş olması ya da Herodotos'un böyle olduğuna inanmasıdır. Ayrıca tutulma, iki tarafın da savaşa son verme kararında etkili olmuş ve bir şekilde tarihin seyrine de etki etmişti. Dolayısıyla Herodotos'un savaşı ve tutulmayı aynı bağlam içinde anması son derece doğal bir yaklaşımdır. Yine de modern tarihçiliğin en önemli sorunlarından birine beklenmedik biçimde ve farkında olmadan önemli bir katkıda bulunur.

Herodotos'un kitabının ileri bölümlerinde ve başka bazı tarihçilerin eserlerinde, konu edilen tarihi gelişmelerle aynı anda gerçekleşen birçok tutulma olayından daha bahsedilmektedir. Bunlar arasında, Kyros'un Larissa (Nimrud) kentini almasına olanak veren 19 Mayıs 556 tarihli, Kserkses'in Yunanistan Seferi öncesinde Hellespontos'u geçmeden önce şahit olduğu 2 Ekim 479 tarihli, Peloponnesos Savaşı'nın erken yıllarında yaşanan 3 Ağustos 430 tarihli, Lyhophron'un Larissalılar'a karşı kazandığı bir zaferle aynı gün meydana gelen 3 Eylül 404 tarihli ve yaklaşık olarak Knidos Deniz Savaşı ile aynı günlerde yaşanan 14 Ağustos 394 tarihli güneş tutulmaları ile daha az bahsedilmekle birlikte aynı işlevi gören ay tutulmaları sayılabilir.⁴ Bunlar ve benzeri diğer şanslı rastlantısal örnekler dışında Antik Çağ tarihi çalışmalarında tarihleme için o dönemde kullanılan takvimleri temel almaktan başka bir seçenek yoktur.

Antik Yunan ve Roma dünyasında her yılı bir sayı ile adlandırmak, modern anlamda olduğu gibi yaygın bir anlayış değildi. Yunanlar arasında en bilinen tarihleme aracı, dört yılda bir düzenlenen Olympiadlar'ın temel alınması ilkesine göre oluşturulmuştu. Thukydides, Peloponnesos Savaşı'nı anlattığı kitabında, olayları yıllara göre ele almayı tercih etmiş, bunu yaparken de savaşın birinci yılı, ikinci yılı gibi bir tarihleme yöntemi kullanıp yılları yaz ve kış mevsimi şeklinde ikiye ayırarak ele almayı tercih etmişti.⁵ Yalnız savaşın üçüncü yılına rastlayan ve sonrasında dört yılda bir tekrarlanan Olympiadları anarak savaş dışı bir tarihleme uyarlamasına olanak tanımıştı.⁶ Olympiadlar dışında, bir yılın, o

4 Ksen. *Anab.* 3.4.12; Hdt. 7.37.2; Thuk. 2.28.1; Ksen. *Hell.* II.III.4; IV.III.10; Ay: Ksen. *Hell.* I.VI.1.

5 Thuk. 2.1.1; 5.20.2-3.

6 Thuk. 3.8.1, vd.; Livius'un İÖ 168 yılında yaşanan olayları anlattığı bölümde temel aldığı kaynağın kullandığı Olympiad yılını Roma takvimine uydurma konusunda yaşadığı sorunlar ile ilgili olarak bkz: O. P. Dany, "Livius and the Chronology of the Years 168-167", *The Classical Quarterly*, 50/2 2000, s. 433; karşı: Liv. 45.8.8-9; 45.27.

sırada görev yapan devlet adamının adıyla anılması da yaygın biçimde kullanılan bir tarihleme yöntemi idi. Bu anlamda en bilinen örnekler olarak, Atina *arkhon* ve Roma *consul* listeleri gösterilebilir. Thukydides bu tarihleme yöntemini de kullanarak savaşın başlangıcını Sparta'da Aenesias'ın *ephorosluk*, Atina'da ise Pythodoros'un *arkhonluk* yaptığı yıl olan MÖ 431'e, Nikias Barışı'nın başlangıcını da Pleistolas'ın *ephorosluğunda* Artemision ayının yirmi yedinci gününe ve Alkaeos'un *arkhonluğunda* Elaphebolion ayının yirmi beşinci gününe tarihlemiştir.⁷ Peloponnesos Savaşı tarihini Thukydides'in bıraktığı yerden başlayarak anlatmaya devam eden Ksenophon da, *Hellenika*'nın birinci kitabının ikinci bölümünü, 93. Olympiad ile Sparta'da Euarkhippos'un *ephorosluğuna* ve Atinalı Euktemon'un *arkhonluğuna* tarihleyerek başlatır.⁸ MS 1. yüzyılda yazan Sicilyalı Diodoros, Roma egemenliği döneminde yazan Yunan bir tarihçi olarak, *Tarih Kütaphğı* adı verilen eseri boyunca, anlattığı yılı hem Roma *consulüne* hem de Atina *arkhonuna* göre adlandırmıştır.⁹

Belli bir olayı başlangıç olarak yapılan sayısal adlandırma anlamında en bilinen örnek, Romalıların *ab urbe condita* (kent kuruluşundan itibaren) şeklinde kullandıkları tarihlemedir. Roma kentinin efsanevi kuruluş tarihini MÖ 21 Nisan 753 kabul eden Romalılar, bu tarihleme yöntemini de yaygın olarak kullandı. Aynı anlayış, Hellenistik dönemde ve Roma İmparatorluk döneminde imparatorluğun doğu yarısında kullanılan *æra* (devir, çağ) sisteminde sürdürülmüş gibi görünmektedir. Bu anlamda en bilinen örnekler, MÖ 312 yılını başlangıç alan Seleukoslar *ærası*, Sulla'nın Anadolu'da önemli düzenlemeler yaptığı MÖ 85 yılını temel alan Sulla *ærası* ve Octavianus'un Aktion'daki MÖ 31 tarihli deniz zaferini başlangıç alan Actium *ærası* olarak sıralanabilir. Gerek yılların devlet görevlilerine göre adlandırılması yönteminin gerek de *æra* sisteminin ve yine Roma İmparatorluğu'nun doğu yarısında yaygın olarak kullanılan yönetimdeki imparatorun saltanatının başlangıcını temel alan tarihleme yönteminin doğrudan ya da dolaylı olarak eski doğu uygarlıklarından alınan uygulamalar olduğu da açıktır.¹⁰

Synkhronismos

Yaygın tarihleme yöntemlerinin yanında, görece daha düzensiz ve gelişigüzel, çoğu zaman da özel bir amaç gütmeyen kullanılan ikincil tarihleme yöntemleri arasında

7 Thuk. 2.2.1; 5.19.1.

8 Ksen. *Hell.* I.II.1.

9 Diod. X.3.1; XI.1.2.

10 Antikçağ'da Yunan ve Roma dünyasında kullanılan takvimler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İplikçioğlu *age.*, s. 18-23.

synkronismos (sugcronismós) da sayılabilir. Kelime anlamı bakımından zaman uyuşması olarak tanımlanabilecek olan *synkronismos*, “aynı, birlikte” anlamı veren *syn* (són) ve “zaman” anlamına gelen *khronos* (crónoc) köklerinin birleştirilmesi ile meydana gelir.¹¹ Bu çalışmada, doğrudan bağlantılı olmayan tarihsel olayların aynı zamana tarihlenmesi durumlarını tanımlamak için kullanılmıştır. Aslında Herodotos’un Halys Savaşı’ndan söz ederken aynı esnada bir de güneş tutulmasının yaşandığını belirtmesi de *synkronismos* için verilebilecek bir örnektir ve modern tarihçilik için kusursuz bir tarihlleme dayanağı sağlamıştır. Ancak Herodotos’un bu çakışmadan bahsederken okuyucusuna olayın zamanı hakkında bir fikir vermek gibi bir niyetinin olduğunu ileri sürmeye olanak tanıyacak bir veri yoktur. Güneş tutulmasının yaşandığı günü hatırlayan insanların halen hayatta olduğu bir zamanda yazılmış olsa, Herodotos’un bahsettiği savaşın hangi tarihte yaşanmış olduğu hakkında insanların aklında bir fikir oluşması beklenebilirdi. Ancak yaklaşık bir yüzyıl sonra, MÖ 5. yüzyılın başında yazan Herodotos, daha çok yeri gelmişken konu ile ilgili başka bir noktayı da aktarmadan geçmek istememiş gibi görünmektedir.¹²

Ayrı olayların aynı anda gerçekleşmesinin antik yazarlar tarafından ister bilinçli olarak isterse de anlatım esnasında gelişigüzel bir biçimde aynı zamana tarihlenmesine *synkronismos* denilmesi herkesçe kabul edilen yaygın bir adlandırma değildir. Marcus P. Milton, 1979 yılında yazdığı “*The Date of Thucydides’ Synchronism of the Siege of Naxos with Themistokles’ Flight*” adlı makalesinde, Thukydides’in özellikle belirtmeden yaptığı böyle bir eşleşmeyi “*synchronism*” olarak adlandırmıştır. Thukydides, Peloponnesos Savaşı’nı anlattığı tarihinin birinci kitabını, Pers Savaşları ile anlatacağı savaş arasında kalan ve *Pentekontaetia* (πεντηκονταετία) olarak anılan yaklaşık 50 yıllık dönemin özetine ayırmıştı. Pers Savaşları’nın Spartalı ve Atinalı iki kahramanı olan Pausanias ve Themistokles’in savaş sonrası akıbetlerini anlattığı bölümde de Pydna’dan Ephesos’a kaçmakta olan Themistokles’in fırtına ile Atinalılar tarafından kuşatılmakta olan Naksos’a sürüklendiğini belirtmişti. Böylece aynı anda yaşandığı anlaşılan bu iki ayrı olayın güvenli bir biçimde 466 yılına tarihlenmesi mümkün olmuştur.¹³

Antik Çağ’da yazan tarihçiler, yalnızca akıcı bir anlatım adına bile olsa, “*ὑπὸ τὰς*

11 Liddell, H. G. & Scott, R., *A Greek-English Lexicon*, New York, American Book Company 1882, s. v. συγχρονισμός, s. 1452; s. v. sóv, s. 1470; s. v. χρόνος, s. 1743.

12 Hdt. 1.74.1-2.

13 Marcus P. Milton “The Date of Thucydides' Synchronism of the Siege of Naxos with Themistokles' Flight”, *Zeitschrift für Alte Geschichte*, 28/3 1979, s. 257; karşı. Thuk. 1.137.2-3.

*αὐτὰς ἡμέρας (bu günlerde)*¹⁴ “ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον (bu zamanlarda)”¹⁵ “σχεδὸν δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον (hemen hemen aynı zamanda)”¹⁶ ya da *κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον (bu zaman esnasında)*¹⁷ gibi olayların arasında zamansal bağlantı kuran deyişleri sayısız yerde kullanmışlardır. Thukydides’in yukarıda verilen örnekte yaptığı eşleştirme ya da Thrakia Kralı Sitalkes’in ölümü ile Delion olaylarını aynı yerde anması da benzer şekilde bir aynı ana tarihleme örneğidir. Ancak bu örneklerde çoğu zaman birbirinden bağımsız olan iki olay, yalnızca aynı zamana rastlamaları nedeniyle birlikte anılmıştır.¹⁸

Aynı anda yaşanması gerçekten bir anlam ifade eden olaylardan bahseden örnekler de oldukça fazladır. Örneğin Herodotos, Sparta’da krallıktan düşürüldükten sonra Lakedaimonia’yı terk eden Demaratos’un Pers başkenti Susa’ya gelişi ile Dareios’un oğulları arasındaki taht anlaşmazlığının aynı tarihlere rastladığına inanmaktadır. Anlatıma göre Demaratos, zaten tahtın en güçlü adayı olduğu anlaşılan Kserkses’in davasına küçük bir destek verme olanağı yakalamış ve anlaşmazlığın çözümünde dolaylı yoldan da olsa katkıda bulunmuştur. Pers Savaşları sırasında, Atika’yı ikinci kez istila etmeden önce Mardonios’un elçi olarak gönderdiği Makedonia kralı Aleksandros’un Atina Halk Meclisi önünde konuşmasının, Sparta elçilerinin Atina’ya gelişlerine rastlaması da benzer şekilde değerlendirilebilir. Herodotos, elçi kralın konuşmasının Atinalılar tarafından maksath olarak geciktirildiğini, Spartalılar Pers Kralı’nın Atinalılar’a ne önerdiğini duysunlar diye onların geliş gününe denk getirildiğini aktarmaktadır.¹⁹ Thukydides de 428’de Korinthoslular’ın donanmaları ile Stratoslular’a yardım edemeyişlerinin nedenini, Stratoslular’ın “*barbarlarla savaştıkları günlerde (Korinthoslular’ın) da Naupaktos’ta bekleyen Phormion ile savaşmak zorunda*” kalmalarına bağlamaktadır. 422 yılı Barışı ile Skione’nin Atina ittifakından ayrılmasının aynı zamana tarihlenmesi de anlaşmanın kendisi ile doğrudan ilgili bir tartışmadan kaynaklanır. Atinalılar ve Lakedaimonialılar arasında bu bir yıllık barış anlaşması yapıldığı “*sırada Pallene’deki Skione kenti Atinalılar’dan ayrılarak Brasidas’ın yanına*” geçmişti. Skioneliler’in anlaşma tamamlanmadan önce mi yoksa sonra mı taraf değiştirdiği sorunu da yeni bir anlaşmazlığın doğmasına neden oldu. Ancak görünüşe göre

14 Thuk. 4.101.5.

15 Thuk. 5.3.5.

16 Ksen. *Hell.* VII.III.1; IV.12.

17 Diod. XVII.95.4.

18 Thuk. 4.101.5.

19 Hdt. 7.2-3; 8.141.

Skioneliler anlaşmadan iki gün sonra Sparta tarafına geçmişlerdi. Diğer bir örnek ise, ünlü Hermes heykellerine zarar verilmesi olayının Sicilya Seferi için yapılan hazırlıkların devam ettiği günlere rastladığı yönündeki ifadedir. Olay ile ilgili başlatılan yargılama sürecinin, uzun vadede Sicilya Seferi'nin gelişimi üzerinde belirleyici olduğunu da hatırlatmaya gerek yoktur.²⁰

Dolayısıyla ortada, şu ya da bu biçimde *synkhronismos* tanımı içinde değerlendirilebilecek çok fazla örnek vardır. Ne var ki böyle bir adlandırmanın yaygın olarak kabul edildiğini ya da edileceğini ileri sürmek henüz mümkün değildir. Hem sayıları fazla olan hem de antik yazarlar tarafından görünüşe göre özel bir niyet taşınmadan gelişigüzel kurulan bu görece önemsiz örnekleri bir yana koymak ve bu konuda herkesçe bilinen daha vurucu örnekler üzerinden tartışmayı sürdürmek daha yararlı olabilir.²¹

Belirgin Örnekler

En belirgin *synkhronismos* örnekleri, Antik Çağ yazarlarının çok önemli ancak birbirinden bağımsız olaylar arasında açık bir bağlantı kurmak amacıyla bilinçli olarak yaptığı aynı ana tarihlemelerdir. Herodotos ise bu tarz bağlantıların en önde gelen sorumlusu konumundadır. Yazarın, 480-79 yıllarında gerçekleşen Pers saldırısının üç farklı aşamasını oluşturan savaşları, denk önemde gördüğü başka savaşlarla aynı günlerde yaşanmış gibi gösterme konusunda güçlü bir eğilimi vardır. Kronolojik sıraya göre ele almak gerekirse bunlardan ilki 480 yılının Ağustos ya da Eylül aylarında yapılan Artemision Deniz Savaşları ile aynı sıralarda Thermopylai'de yaşanan çatışmaların aynı günlere tarihlenmesidir.

“Üçüncü gün, böyle küçücük bir filonun kendilerini iyice hırpalamasından deliye dönen, ayrıca Kserkses'in öfkesinden de çekinen Barbar komutanları aralarında toplamp görüştüler ve artık Yunanlıların saldırmasını beklemeden,

20 Thuk. 2.83; 4.120-122;6.27; 53.

21 *Synkhronismos* ya da çoğunlukla “*synkhronism*” terimi, Eskibati çalışmalarında nadir olmakla birlikte görünüşe göre Eskidoğru çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Örnek olarak: W. F. Albright, “An Indirect Synchronism between Egypt and Mesopotamia, cir. 1730 B.C.”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 99 1945, s. 9; W. F. Albright, “Further Light on Synchronisms between Egypt and Asia in the Period 935-685 B.C.”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 141 1956, s. 23; H. J. Katzenstein, “Is There Any Synchronism between the Reigns of Hiram and Solomon?”, *Journal of Near Eastern Studies*, 24/1-2 1965, s. 116; Ruth Amiran, “A Second Note on the Synchronism between Early Bronze Arad and the First Dynasty”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 195 1969, s. 50; Louis D. Levine, “Menahem and Tiglath-Pileser: A New Synchronism”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 99 1945, s. 40; Alessia Prioretta, “The Sabaic inscription A-20-216: a new Sabaeoan-Seleucid synchronism”, *Proceedings of the Seminar for Arabian Studies*, 41 2011, s. 283.

gün ortasına doğru demir yerinden çıktılar. Bu deniz savaşlarının verildiği günler, karada Thermopyl'ler savaşlarının yapıldığı günlere rastlar.”²²

Elbette Thermopylai Savaşları ile Artemision Deniz Savaşları'nın aynı günlerde yapılmış olabileceğini reddetmek için ortada geçerli bir neden yoktur. Ancak her iki savaşın da Yunan davası için kahramanca verilen bir mücadeleye karşın hesapsız bir sayısal üstünlük karşısında taktik bir geri çekilme ile sonuçlandığını göz önünde bulundurmamak gerekir. Dolayısıyla bu iki olay arasında bağlantı kurmanın simgesel bir değeri de vardır.²³

İkinci *synkronismos* belki de Herodotos'un aynı ana tarihlemeleri içinde en vurucu olanıdır ve 480 yılında yapılan Salamis Deniz Savaşı ile Sicilya Yunanlarının Kartacalılar'a karşı kazandıkları önemli bir zafer olan ve doğal olarak aynı yıl gerçekleşmiş olduğu kabul edilen Himera Savaşı'nın aynı güne denk geldiğini ileri sürmektedir.

“Sicilya'da bir de şunu söylerler; eğer derler, o aralık Agrigentum hükümdarı Ainesidemos oğlu Theron'un Himera'dan kovmuş olduğu Himera tyranı Krinippos oğlu Terillos, Sicilya'ya üç yüz bin kişilik bir ordu çıkartmasaydı, Gelon, Lakedaimonluların buyruğu altına girmek pahasına da olsa, Yunanlılara yardım edecekti... Gelon bu durumda Yunanlıların yardımına koşamamış ve hazinesini bundan ötürü Delphoi'ye göndermiştir. Şunu ekliyorlar, Yunanlıların Salamis'te Pers'i yendiği günde Gelon ve Theron da Sicilya'da Hamilkar'ı yeniyorlardı.”²⁴

Sparta ve Atina, Kserkses'in yaklaşan saldırısı karşısında, Akdeniz'in en büyük Yunan şehir devletlerinden biri olan Syrakusai'nin *tyranı* Gelon'dan yardım istemek üzere kendisine bir elçi heyeti göndermişlerdi. Gelon ise büyük bir yardım sözü vermekle birlikte birleşik Yunan güçlerinin kara ve deniz komutanlığının kendisine verilmesi şartını koşmuş, bu ilk şartı kabul edilmeyince yalnızca deniz gücünün komutanlığını istemişti. İkinci önerisi de reddedilince görüşmelerden bir sonuç alınamamış ve Yunan elçileri ülkelerine eli boş dönmüşlerdi.²⁵

Herodotos'un kurmuş olduğu zamansal bağlantı, ilk bakışta Gelon'un itibarını kurtarmaya yönelik bir anlatım gibi görünür. Sırf başkomutanlık kendisine

22 Hdt. 8.15.

23 Diod. XI.24.1, tam ters yönde bir eşleştirme yapmayı, kendi ifadeleri ile “*en adil zafer ile en onurlu yenilgi*” olarak tanımladığı Himera ile Thermopylai Savunması'nı aynı güne tarihlemeyi tercih etmiştir.

24 Hdt. 7.165-166.

25 Hdt. 7.157-162; Diod. X.33.1.

verilmedi diye ortak bir ülkü uğruna bir araya gelmiş bulunan Yunan davasına katkı sağlamayı, Gelon'un kibirli bir *tyran* olduğu izlenimine yol açmaktadır. Anılan *synkhronismos* ise, her ne koşulda olursa olsun Yunan davası için savaşmak niyetinde olan Gelon'un yardıma gelmesine asıl engel olanın başka bir dış saldırı olduğunu göstermek ister gibidir. Ne var ki, Gelon'un hazinesini Delphoi'a göndermesi ile ilgili bölüm, Herodotos'un mutlaka onu temize çıkarmak gibi bir derdi olmadığını kanıtlar. Dolayısıyla farklı anlatımlarla ilgili en olası açıklama, Herodotos'un Gelon'u samimi ya da art niyetli gibi gösterdiğine bakmaksızın kitabında bütün anlatılanlara yer vermiş olmasıdır.²⁶

Öte yandan Herodotos'un Salamis-Himera eşleştirmesine karşın, Diodoros Himera zaferini Thermopylai'deki çarpışmalarla aynı güne tarihler: “*Öyle denk geldi ki, Gelon bu zaferi, Leonidas ve askerleri Thermopylai'de Kserkses'e karşı savaşırken kazandı. Sanki tanrısal irade, en adil zafer ile en onurlu yenilgi aynı anda yaşansın diye maksatlı bir düzen kurmuş gibi.*”²⁷ Diodoros'un yazdıkları en azından Yunan bakış açısının meseleyi nasıl değerlendirdiğine ilişkin bir fikir vermektedir. Ephoros'un anlatımını temel alan yazar, eş zamanlı Pers ve Kartaca saldırılarının önceden kararlaştırılmış ortak bir girişim olduğu görüşünü dile getirmektedir.²⁸ Dolayısıyla kurduğu tarihsel bağlantı, olayların zamandan çok anlam açısından ilişkisine odaklanır. Himera Savaşı ile Thermopylai Savunması'nı aynı güne koyarken, Salamis ile Himera'nın aynı gün yaşandığını söyleyen Herodotos'tan ayrılrsa da aslında onunla benzer bir anlayış içindedir. Biri doğudan diğeri batıdan Yunan dünyasına yapılan iki dış saldırı karşısında, Diodoros bir onurlu yenilgi ile bir haklı zaferi, Herodotos da eşit önemde saydığı iki büyük zaferi aynı güne tarihlemektedir. Demek ki Herodotos'un yararlandığı anlatımların amacı, Gelon'un adını temize çıkarmak değil, kazanılan zaferlerin simgesel değerini vurgulamaktır. Diğer bir ifade ile Yunan dünyasına karşı biri doğudan diğeri batıdan gelen bu iki tehdidin aynı anda biri denizde diğeri karada kazanılan iki zafer ile savuşturulduğunu vurgulamayı amaçlıyor olmalıdır.

Herodotos'un üçüncü *synkhronismosu*, Pers Savaşları'nın son önemli çarpışmaları olan 479 yılında yapılan Plataia ve Mykale savaşları ile ilgilidir. Söz konusu edilen bu eşleştirme, aynı zamanda yazara göksel etmenlerin araya girişlerine en belirgin göndermeleri yapma fırsatı da vermiş gibidir. Delos'ta bekleyen Yunan

26 Hdt. 7.162; 163.2; Diod. X.33.1.

27 Diod. XI.24.1.

28 Diod. XI.1.4.

donanmasının komutanı Lakedaimonialı Leotykhidas'ın, kendisini Asia'daki İoniahlılar'ı kurtarmaya çağıran Samoslu elçi heyetinin üyesi Hegesistratos'un adını uğur belirtisi olarak alması ya da Mykale'ye saldıran Yunan donanmasının aynı gün Plataia'da kazanılan meydan savaşından saatler sonra haberdar olmaları gibi:

“Samos’lu yabancıların inatçı üstelemeleri arasında Leotykhidas ondan adını sordu, belki bir uğur denemek istiyordu, belki tanrıların parmağı karışmıştı da rasgele sormuştu: “Samoslu yabancı,” dedi, “adın nedir?” -“Hegesistratos^{29*}” diye cevap verdi Samoslu. Bunun üzerine lafi uzatmasına meydan bırakmadan, “Bunu uğur sayıyorum Samoslu yabancı” dedi Leotykhidas. ...yalnız Hegesistratos kaldı, çünkü adını uğurlu sayan Leotykhidas, onun Yunanlılarla birlikte yola çıkmasını istiyordu.”³⁰

“Persler Plataia’da yenildikleri aynı gün, İonia’da Mykale’de de yeniliyorlardı. ...Tam saldırıya geçerlerken bütün kampta bir söylenti yayıldı, aynı anda deniz kıyısında bir kerux asası buldular, kıyıya vurup burada kesilen dalgalar getirip kumlar üzerine bırakmıştı. Yayılan söylentiye göre, Yunanlılar Boiotia’da savaşmışlar ve Mardonios ordusunu yenmişlerdi. Gerçekte olaylara bir kez tanrılar yön vermeye başladılar mı, onların işe karışmış olduklarını gösteren birçok belirti ortaya çıkar, bu sefer de böyle olmuştur. Mykale’deki yakın zaferden birkaç saat önce, Plataia zaferi kazanılmıştır ve bu haber aynı gün içinde Asya kıyılarında saf tutmuş olan Yunanlılar’a ulaşmış, orduya yeni bir güven ve tehlikeyi küçümseme duygusu getirmişti.”³¹

Anlatımının devamında Herodotos hem Plataia hem de Mykale Savaşı'nın Eleusis tanrıçası Demeter'in tapınakları yakınında yapılmasını da bir başka anlamlı rastlantı olarak aktarır. İki savaşın da aynı zamanlarda yapılmış olduğu iddiasının kanıtı olarak da Pausanias komutasındaki Yunan ordusunun Plataia'da zafer kazandığı haberi Mykale'ye ulaştığında Mykale Savaşı'nın artık olup bitmiş olduğunu belirtmektedir. Görünüşe göre farklı kaynaklardan duyduğu anlatımları arka arkaya sıralayan yazar, iki olayın aynı ayın aynı gününe rastladığının daha sonra yapılan titiz bir takvim araştırması ile tespit edildiğini bir kez daha yineler.³²

Neredeyse Herodotos'un eşleştirmeleri ile aynı ölçüde vurucu bir diğer *synkhronismos* örneği de Plutarkhos'un İskender'in Yaşamı'nda aktardığı,

29 * Ordu yöneticisi, orduya yol gösteren.

30 Hdt. 9.91-92.

31 Hdt. 9.90; 100.

32 Hdt. 9.101.

Ephesos'taki büyük Artemis Tapınağı'nın, sadece ün kazanmak istediği için çarpıcı bir eylem gerçekleştirmeye çalışan biri tarafından yakılması ile Büyük İskender'in doğumunun aynı geceye rastladığı yönündeki tarihlemedir.

“İskender, Makedonia'da adı Loos olan Hekatombaeon ayının başlarında, ayın altıncı günü doğdu ve aynı gün Ephesos Artemisi'nin de tapınağı yakıldı. Bununla ilgili Magnesialı Hegesias, soğukluğu ile bu büyük yangını söndürmeye yetecek bir laf etmiştir. Ona göre, Artemis'in tapınağının yanmasında şaşılacak bir şey yoktur çünkü tanrıça o sırada İskender'i dünyaya getirmekle meşguldür.”³³

Plutarkhos, “Paralel Yaşamlar” (*Bioi Parállēloi*, [Βίοι Παράλληλοι]) olarak bilinen eserlerinde Yunan ve Roma tarihinden önemli kişiliklerin hayatlarını, benzerlikleri yönünden bir Yunan ve bir Romalı olarak çiftler halinde gruplayıp anlatır. Toplam 23 çiftin yanında dört tane de herhangi bir eşleştirme yapılmaksızın anlatılan hayatlar vardır ve bunlardan biri olan Artakserkses, yazarın gerektiğinde Yunan ve Roma dünyası dışına çıkabileceğini göstermesi açısından ilgi çekicidir. İskender'in hayatının başında da belirttiği gibi yazarın amacı tarih değil yaşam öyküsü yazmaktır. Bu nedenle ele aldığı kişilerin yapıp ettiklerini anlatmaktan çok karakter özelliklerini ortaya çıkaracak ayrıntılara öncelik verir.³⁴

Öyleyse, Plutarkhos'un ele aldığı kişilerin hayatındaki ilginç rastlantılara bolca yer vermesi, kendisinin de belirttiği gibi tarihsel bir biyografi yazmaktan daha öncelikli bir tercihtir. İskender'in dünyaya gelişi ile ilgili bu ayrıntıyı aktarırken Hegesias'ın yaklaşımını biraz abartılı bulduğunu belli eden bir tavır takınır. Yine de İskender'in doğumunun Philippos'un o sırada kazandığı üç zaferle çakıştığını vurgulamaktan da geri kalmaz. Buna göre Philippos, Potidaia'yı aldığı sırada bir oğlu olduğu, komutanı Parmenion'un İlyrialılar'ı büyük bir savaşta yendiği ve yarış atlarının Olympiad oyunlarında bir zafer kazandığı haberlerini almıştır. Biliciler kralın sevincini daha da artıracak bir yorumda bulunarak doğumu üç zafer ile çakışan oğlunun her zaman muzaffer olacağını öngörmüşlerdir. Bu olumlu rastlantıların yanında Plutarkhos İskender'in doğumunu uğursuzluk olarak görenlerin yorumlarına da yer verir. Anlattığına göre, tapınak yandığı sırada Ephesos'ta bulunan birçok *Magoi* (rahip ya da bilici anlamında), tapınağın başına gelen felakete bakıp Asia için büyük bir felaketin aynı anda doğmuş olabileceğini söylemişlerdir.³⁵

33 Plut. *Aleks.* 3.3.

34 Plut. *Aleks.* 1.2.

35 Plut. *Aleks.* 3.4.

Ele aldığı olayla ilgili olumlu ya da olumsuz bütün anlatımlara yer vermeye çalıştığı söylenebilecek olan Plutarkhos'un, İskender'in doğumunu güzelleme ya da yüceltme gibi bir amacı yoktur. Hegesias'tan aktardığı ve burada konu edilen bağlantıda İskender'in doğumunu tanrısal bir olay olarak göstermekten çok, şöhret isteyen bir çılgın tapınağını yakarken Tanrıça'nın neden buna engel olmadığı sorusuna mantıklı bir açıklama getirmek amacıyla gibi görünmektedir. Diğer bir ifade ile bu zamansal çakışma iddiası, konuya Makedonia'da değil Batı Anadolu'da nasıl bakıldığını ortaya koymaktadır ve yerel geleneğin ürünü bir anlatım olmalıdır. Plutarkhos'un tek yaptığı, konu ile ilgili bu ilginç yoruma eserinde yer vermiş olmasıdır.

Sonuç

Kelime anlamı açısından “zaman uyuşması” anlamına gelen *synkhronismos*, Antik Çağ yazarlarının bağımsız iki olayın aynı tarihe rastladığını belirttikleri durumlar için kullanılabilir bir adlandırmadır. *Synkhronismos* örnekleri üç farklı tür halinde sınıflandırılabilir. Birinci tür, güneş ya da ay tutulmaları ile depremler ve benzeri diğer doğa olayları gibi belirgin, çoğu zaman tanrısal bir işaret olarak yorumlanan doğa olayları ile bir tarihsel olay arasında yapılan eşleştirmeleri kapsar. Antik Çağ yazarlarının bunları, birlikte anıldığı olayın tarihi hakkında bir fikir vermek amacıyla kayda geçirdikleri söylenemez. Asıl neden iki olay arasında bulunduğu varsayılan bağlantıdır. Söz konusu doğa olayları, çoğu zaman birlikte anıldıkları olayların gelişimi üzerinde etkili olduklarından, Antik Çağ yazarları tarafından haklı olarak kayda değer bulunmuşlardır. Göksel nedenlerle meydana gelen güneş ve ay tutulmalarının tam tarihi astronomi biliminin yardımı ile hesaplandığından bu tür eşleştirmeler tarihleme çalışmalarına beklenmedik biçimde katkı sağlamış durumdadır. Ne var ki gelecekte olacak olanlar gibi geçmişte yaşananların da tarihleri tahmin edilemediği ya da belirlenemediği için aynı şeyi depremler için de söylemek olanaklı değildir.

Antik Çağ yazarlarının, anlatımın akışına göre özel bir amaç taşımadan iki farklı olay arasında yaptıkları zamansal eşleştirmeler de ikinci tür *synkhronismos* örnekleri olarak gösterilebilir. Genellikle bunlar, gerçekten de aynı anda ya da yakın aralıklarla yaşanmış olaylardır. Themistokles'in Ephesos'a kaçışı örneğinde de olduğu gibi, olaylardan birinin tarihinin bilinmesi durumunda diğer olayın da tarihi konusunda bilgi vermeleri açısından, bu eşleştirmeler işlevsel olabilmektedir.

Üçüncü ve belki de en ilgi çekici tür olarak değerlendirilebilecek olan *synkhronismos* örnekleri, Antik Çağ yazarlarının, arada zamansal uyuşma olsun ya da olmasın

birbirine eşit önemde gördükleri olaylar arasında maksath ve bilinçli olarak yaptıkları eşleştirmelerdir. Aslında burada bağlantılanan olayların yakın zamanlarda gerçekleşmiş olabileceğini reddetmek için bir sebep yoktur. Ancak Antik Çağ yazarlarının ileri sürdükleri gibi gerçekten aynı anda yaşandıklarını kanıtlamak da olanaklı değildir. Dolayısıyla tarihleme konusunda en fazla ikinci tür *synkhronismos* örnekleri kadar işe yarayabilirler. Büyük olasılıkla icat edilmiş bir tarihsel anlatımın ürünleri olan ve Antik Çağ yazarları tarafından da aktarılmaya değer görülen bu bağlantılar, yazarın ya da yazarın yararlandığı geleneğin düşünce ve algı tarzını yansıtmaya açısından ilgi çekicidir.

Kaynaklar**Antik Kaynaklar**

Diod. Diodoros Sikeliotes. *Diodorus of Sicily in Twelve Volumes* with an English Translation by C. H. Oldfather. Vol. 4-8. Cambridge, Mass. : Harvard University Press; London: William Heinemann, Ltd. 1989.

Hdt. Herodotos. *Herodotus*, with an English translation by A. D. Godley. Cambridge. Harvard University Press. 1920.

Hdt. Herodotos, *Herodot Tarihi*, (Türkçesi: Müntekim Ökmen) Remzi Kitabevi, İstanbul 1973.

Ksen. *Anab. Xenophon in Seven Volumes*, 3. Carleton L. Brownson. Harvard University Press, Cambridge, MA; William Heinemann, Ltd., London 1922.

Ksen. *Hell. Ksenophon, Yunan Tarihi: Hellenika*, (Türkçesi: Suat Sinanoğlu) Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999

Liv. Titus Livius. *Livy Books I and II* With An English Translation. Cambridge. Cambridge, Mass. , Harvard University Press; London, William Heinemann, Ltd. 1919.

Plut. *Aleks. Plutarkhos. Plutarch's Lives*. with an English Translation by Bernadotte Perrin. Cambridge, MA. Harvard University Press. London. William Heinemann Ltd. 1919.

Thuk. Thukydidés, *Peloponnessos Savaşları I, II, III*, (Türkçesi: Halil Demircioğlu) TTK Basımevi 1950, 75, 69.

Thuk. Thukydidés, *Peloponnessos Savaşları*, (Türkçesi: Furkan Akderin), Belge Yayınları, 2010.

Modern Kaynaklar

Albright, W. F., "An Indirect Synchronism between Egypt and Mesopotamia, cir. 1730 B.C", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 99 1945, s. 9-18.

Albright, W. F., "Further Light on Synchronisms between Egypt and Asia in the Period 935-685 B.C", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 141 1956, s. 23-27.

Amiran, Ruth, "A Second Note on the Synchronism between Early Bronze Arad and the First Dynasty", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 195 1969, s. 50-53.

Dany, O. P., “Livy and the Chronology of the Years 168-167”, *The Classical Quarterly*, 50/2 2000, s. 432-439.

İplikçioğlu, Bülent, *Eskibah Tarihi I: Giriş, Kaynaklar Bibliyografya*, TTK Basımevi, Ankara 1997.

Katzenstein, H. J., “Is There Any Synchronism between the Reigns of Hiram and Solomon?”, *Journal of Near Eastern Studies*, 24/1-2 1965, s. 116-117.

Levine, Louis D., “Menahem and Tiglath-Pileser: A New Synchronism”, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 99 1945, s. 40-42.

Liddell, H. G. & Scott, R., *A Greek-English Lexicon*, New York, American Book Company 1882.

Milton, Marcus P., “The Date of Thucydides’ Synchronism of the Siege of Naxos with Themistokles’ Flight” *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 28/3 1979, s. 257-275.

Prioletta, Alessia, “The Sabaic inscription A-20-216: a new Sabaeo-Seleucid synchronism”, *Proceedings of the Seminar for Arabian Studies*, 41 2011, s. 283-294.

İnternet Tabanlı Kaynaklar

<https://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEhistory/SEhistory.html#-0584>, 12.04.2018,
11.10